

z že znano motivacijo in izjavlja, da na vzpostavitev celotne gimnazije ni misliti toliko časa, dokler ne bo trdno dokazano, da obstoje vsi pogoji, ki so za višjo gimnazijo potrebni.

Ker je bilo torej ministrstvo trdno odločeno, da ne žrtvuje niti vinarja iz državne blagajne, ni kazalo drugega, kot da je provincijal skušal sam ovreči svojo vlogo nesrečnega spomina, in tako dopisnik »Novic« ve že 26. sept. povedati, da so »slišali, da je red č. frančiškanov dobil poslednje leto nove moči za šolstvo«. Občinski odbor se je s tem vprašanjem ponovno bavil na seji 10. decembra, kjer je navzoči glavar J. Ekel sporočil živ interes ces. namestnika bar. Schloissnigga za novomeško gimnazijo, nadalje pa je odbor razpravljal o vlogi številnih občanov z dne 22. novembra, ki so zahtevali, naj se gimnazijsko vprašanje poveže z drugimi željami, ki jih hoče mesto po posebni deputaciji sporočiti na najvišjem mestu, in na ta način čim preje doseže ugodna rešitev, kar je zagovarjal tudi obč. odbornik Franc Viktor Langer pl. Podgoro; zatem je prošt Arko prebral osnutek že druge prošnje na ministrstvo za reaktiviranje gimnazije, ki ga je odbor z malimi izpremembami sprejel in sklenil po uradni poti poslati na Dunaj.

Največ pa so Novomeščani v tem času pričakovali uspehov od že davno predlagane in s toliko samoljubnostjo zahtevane deputacije k cesarju na Dunaj. Ali na vprašanje F. V. Langerja grofu Antonu Aleks. Auerspergu, ali bi kazalo, da pride deputacija še v

zimskem zasedanju parlamenta na Dunaj, je ta to odločno odsvetoval, kar je vzel obč. odbor 4. januarja s hvaležnostjo na znanje in preložil deputacijo na ugodnejši čas. Seveda takega časa kasneje nikdar bilo ni. Pl. Langerju pa je bilo naročeno, naj pri prihodnjem deželnozborskem zasedanju na novomeške zadeve, posebej gimnazijo, ponovno opozori grofa A. A. Auersperga.

Kako se je dalje razvijalo gimnazijsko vprašanje v občinskem odboru, o tem manjkajo v mestnem arhivu potrebni dokumenti. Vsestranskim intervencijam pa in ponovnemu zatrdilu p. provincijala, da je dovolj učnih moči na razpolago — morda je tudi škofijski ordinarijat naenkrat odkril potrebo novomeške gimnazije za obstoj semenišča, o tem bi vedel povedati morda kaj škofijski arhiv — je uspelo, da je ministrstvo z aktom št. 1455/C. U. z dne 24. febr. 1864 sistiralo odlok o ukinitvi in zopet dovolilo osemrazredno gimnazijo, toda s ponovno podkrepjenim pogojem, da študijskemu fondu s tem ne narasejo stroški, in s posebnim naročilom p. provincijalu, da strogo pazi, da bo imela gimnazija vedno dovolj strokovno usposobljenih moči.

Tako je bilo rešeno to gimnazijsko vprašanje »zum Aerger präjudiciöser Tonangeber, die das Quantum der Kenntnisse nur nach dem Gehalte und eiteln Welttöne in ihrer Blindheit taxiren«,⁹ v radost Novomeščanov in korist Dolenjske.

CELJSKO MUZEJSKO VPRAŠANJE V PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI

J. OROŽEN

Ena izmed najvažnejših kulturnih zadev celjskega mesta je vprašanje njegovega muzeja. V resnici je muzej star že preko 50 let, ali pravda, ki se je razvila že ob njega rojstvu, še danes ni rešena: niso še podani vsi pogoji, ki bi mu omogočali pravilno in napredujoče delovanje.

Postanek celjskega muzeja je v zvezi z bogatimi arheološkimi najdbami, ki so jih dala celjska tla. Te najdbe so večinoma rimske. Ker je novo mesto zgrajeno prav na istem ozemlju, na katerem se je nahajala rimska Celeia, zato je umevno, da so radi čestih prekopavanj spomeniki prihajali na dan zelo zgodaj; že srednjeveški zgodovinarji vedo zanje. Izza početka novega veka pa se posveča spomenikom že večja skrb: meščani jih vzdavajo v hiše, cerkve in v obzidje. Tako so se mnogi izmed njih očuvali. (I. Orožen, Zgodovina Celja, I. del.)

Začetkom 19. stoletja se je to zanimanje še okrepilo. Gimnazijski profesor Zupančič, Slomškov učitelj, je preiskaval staro celjsko zgodovino, iskal in popisoval spomenike ter napravljajl znanstvena potovanja v bližnje in daljne kraje (v Sevnico, v Solčavo).

Ali pravo poglobitev dela je izvedel arheolog in pesnik Gabriel Seidl, ki ga je enajstletno plodno arheološko prizadevanje v celjskem mestu usposobilo, da je mogel pozneje sprejeti mesto kustosa na dunajskem novčnem in antičnem kabinetu (sedanjem narodnem muzeju). V njegovem času se je odkrila obsežna rimska kanalizacija, ki so ji prvič prišli na sled v devetdesetih letih 18. stoletja. Velepomembna je tudi najdba kipa »noriškega vojaka«, ki velja za najznačilnejši spomenik rimsko-barbarske umetnosti.

Sredi 19. stoletja je Seidl še deloval, ali pridružili so se mu še drugi. Najzaslužnejši med njimi je bil tedanji celjski kaplan Ignacij Orožen. Pridružujejo se mu Knabl, Kenner in Arneth, ki sicer niso delovali na licu mesta, ali so odkritja literarno vestno zasledovali. Najznamenitejša najdba te dobe so številni prokuratorski in drugi vojaški spomeniki, ki so bili v petdesetih in šestdesetih letih izkopani v severnem delu mesta na domnevanem foru ob Kralja Petra cesti. Takrat je bil v Celju opat Matija Vodušek, mož, ki si je tudi kot šolnik pridobil mnogo zaslug ter je v književni zgodovini znan kot Slomškov so-

trudnik. Matija Vodušek je dovolil, da so izkopane kamne postavili med gotskimi podporniki ob vzhodni steni župne cerkve ter jih zavarovali z omrežjem. Že prej je bil prišel k južni strani kora tudi »noriški vojak«. Tako je tu ob župni cerkvi nastal prvi celjski lapidarij, prvi celjski arheološki muzej.

Ali tako ni moglo dolgo ostati. Spomeniki tu vendar niso bili zavarovani pred vremenskimi nepravilnostmi, vrhu tega jih je še vedno bilo mnogo raztresenih po mestu in spričo živahne gradbene delavnosti je bilo pričakovati še novih najdb. Potreba po pravem muzeju je bila jasna. V Celju je bilo v sedemdesetih letih mnogo ljudi, ki so bili voljni vzeti stvar v roke ter tudi sposobni za delo. Najodličnejši med njimi je bil rudarski svetnik Emanuel Riedl, ki se je rodil v Pragi ter ga je služba zanesla v naše mesto, kjer si je tudi našel življenjsko družico, vdovo po zadnjem Jeretini, tiskarju. Po iniciativi Riedlovi se je v Celju ustanovilo Muzejsko društvo, ki je v letu 1881. pripravilo vse potrebno, da se je mogel v mestu ustanoviti muzej.

* Prostor za celjski muzej so našli v poslopju nekdanje normalke in učiteljskega poleg župne cerkve. Leta 1882. so ga odprli. Na dvorišču so pod skromno streho in ob steni sosednje hiše razvrstili kamenite spomenike, to je bil lapidarij, v drugem nadstropju so pa jeli polniti z muzejskimi predmeti veliko in dolgo sobo.

Muzej je bil v resnici ustanovljen v ta namen, da bi se zbirali v njem arheološki predmeti in pa spomini na dobo Celjskih grofov.

Duša vsemu delu je bil Riedl sam. Kot arheolog samouk je vodil izkopavanja in delal načrte. Razširil je pa svoje delo tudi na izven celjske kraje, tako da je muzej dobil značaj nekakega pokrajinskega arheološkega muzeja. Druge svoje naloge, nabiranja spominov na grofe Celjane, pa muzej ni mogel rešiti: spomini nanje so bili, vsaj v Celju, tako rekoč popolnoma uničeni. Stal je poleg dolnjega gradu pač še stari grad nad mestom.

Ali stari celjski grad je bil takrat v slabem stanju. Propadal je in bati se je bilo, da se popolnoma poruši. Bil je v lasti štajerskih deželnih stanov in celjsko Muzejsko društvo je prevzelo skrb zanj. Takoj za prvih let svojega obstoja je dalo (z javno podporo) vsaj za silo popraviti dolgo obzidje in glavno poslopje, stoječe na strmi skali nad Savinjo.

Dr. Glantschnigg je poskrbel za napravo železnih vrat pri glavnem vhodu. Društvo samo pa se je vrhu tega lotilo težke naloge, da restavrira Friderikov stolp in napravi iz njega razgledno točko. To delo je bilo opravljeno leta 1890. Stolp je dobil v višini stranski vhod, zgradili so mu stopnice in popravili vence, niso pa uredili voglov, iz katerih je bilo rezano kamenje potrgano že v začetku stoletja. Ta namera Muzejskega društva do danes ni izvršena.

Pod Riedlovim vodstvom si je pridobil muzej starejši mestni arhiv in poleg drugih listin (privatnih, obrtnih in teharskih) precej listin nekdanjega okrožnega urada. Tedaj je bil tudi položen temelj pomembni zbirki antičnih, srednjeveških in novejših novcev.

Riedlova posebna zasluga je tudi, da je dobil muzej tudi svoj prirodopisni oddelek, v katerem je znanstveno pomembna mineraloška in geološka zbirka, ki je žal danes zanemarjena. V tej zbirki je mnogo rastlinskih in ribjih odtiskov ter petrefaktov iz trboveljskega premogovnega okrožja ter soteških plasti.

Riedlu pa ni uspelo, da bi bil pridobil muzeju nove, primernejše prostore. Mestna hranilnica, ki si je leta 1887. pred kolodvorom zgradila novo palačo, mu je to obljubila, ali svoje besede ni držala.

Noriški vojak

Rimska maska

Acheloo, božanstvo divjih voda

Riedlovo plodonosno delo je trajalo do srede devetdesetih let. Centralna komisija za ohranitev in študij umetniških in historičnih spomenikov ga je v priznanje velikih zaslug imenovala za konservatorja. Kot tak je še nekaj časa ostal v Celju, naposled se je pa preselil v Leoben na Gornjem Štajerskem, kjer je preživel svoja stara leta.

Za Riedlom so prevzeli delo v društvu in muzeju skoraj izključno gimnazijski profesorji. Država je gledala na to, da je bil med njimi vedno kak arheolog, in muzejskemu kustosu je celo zmanjšala učno obveznost. Predsedstvo društva je prevzel Oton Eichler, ki ga je obdržal v svojih rokah dobrih dvajset let, kot kustosi so pa fungirali Novotny, Schön in Potočnik, ki so tudi publicistično izveščali svet o novih najdbah. Novotny in Schön sta zlasti zaslužna radi svojega znanstvenega izkoriščanja najdb, Potočnik pa se je predvsem trudil za notranjo ureditvijo zbirke. Proti koncu predvojne dobe se je pričelo tudi delo profesorja Lorgerja, znanega po svojih izkopavanjih v Šmarju pri Jelšah, na Ločici pri Sv. Petru v Savinjski dolini in na Sevcih (Rožnem griču) tik Celja (nad teharsko cesto).

Perioda gimnazijskih profesorjev je arheološki del muzeja znatno povečala, pridobila mu je pa tudi precej drugih predmetov (zgodovinsko-obrtnih ter narodopisnih). Izredno veliko zaslug si je pa pridobila za smotrno nadaljevanje restavracijskih del na starem gradu, tej največji razvalini na ozemlju vseh vzhodnih Alp. Delo se je vršilo v sporazumu s Centralno komisijo za ohranitev in študij umetniških in historičnih spomenikov po načelu: Izvrše naj se tista dela, ki so potrebna, da se zabrani nadaljnje propadanje, in sicer tako, da staro zidovje organsko dopolnjujejo. Samo leta 1906., ko je bilo delo najintenzivnejše, je porabilo društvo za stari grad okrog 6000 predvojnih kron. Denar je dobilo v prvi vrsti od občine, od mestne hranilnice, od Centralne komisije, od države in dežele. Tehnično delo se je vršilo pod vodstvom mestnega inženirja Ludovika Wesselyja.

Poleg gradu si je društvo kupilo hišico, v kateri je dotlej bival čuvaj, ter je na njenem mestu zgradilo večjo stavbo, za katero je dobilo gostilniško koncesijo; nakupilo je še nekaj Zabukovškovih zemljišč, tako da je imelo poleg gradu lepo posestvo. Profesor

Novotny je leta 1906. izvršitvi teh načrtov sicer nasprotoval, češ, da bi se z njimi znanstveno društvo ne smelo baviti, ali ni uspel. Društvo so pri tem deloma vodili tudi nacionalno-napadalni interesi v slovenski okoliški občini.

Svetovna vojna je bila za celjski muzej velik udarec. Muzejsko dvorano so deloma uporabili za pouk gimnazijcev, in omare ter predmete so spravili na kup v drugem delu dvorane. Naposled je trpel tudi lapidarij. Lastnik sosedne hiše je zahteval odstranitev na njegovo steno naslonjenih spomenikov. Nagrmadili so jih na sredi dvorišča. Ko je bila vojna končana in je nastopila doba novega dela, je bil v muzeju kaos in nered.

Tega dela se stara uprava že ni več lotila. Nemški gimnazijski profesorji so odšli v prvih mesecih po prevratu: v aprilu 1919. je zapustil Celje Eichler in za njim Potočnik. Na Eichlerjevo mesto je bil izvoljen za društvenega predsednika ing. Daniel Rakusch. Novi odbor je še mislil na ustanovitev vojnega muzeja, toda do tega ni prišlo. Pač pa je prodal posestvo pri starem gradu. Dne 23. aprila 1919. je mestni sosvet poveril nadzorstvo nad zbirkami profesorju Francu Mravljaku, ki je obvestil ing. Rakuscha, da hoče nabirati za društvo nove člane. Marca 1922. mu je osebno sporočil, da je z nabiranjem gotov in da se bo v hotelu Balkanu vršil občni zbor. Nemški odbor je odstopil in v zgodovini celjskega muzeja je nastala nova doba.

Na občnem zboru v »Balkanu« je bil 28. marca 1922 izvoljen za predsednika dotedanji kurator profesor Mravljak. Ostal je na tem mestu do maja 1925., ko mu je bil za naslednika izvoljen profesor Janko Orožen.

Vso Mravljakovo dobo je izpolnjevalo vprašanje novih prostorov, ki so bili predpogoj za novo ureditev zbirke, pri čemer se je mislilo na dr. Mantuanija in univ. prof. dr. Valterja Schmida. Obljubljeni so bili prostori v Mestni hranilnici, pri čemer naj bi se za lapidarij napravilo mesto na dvorišču. Ali iz tega ni bilo nič. Merodajni krogi za muzej niso pokazali posebnega zanimanja. Samo na dvorišču starega muzejskega poslopja je mestna občina zgradila streho za predmete, ki so bili pod kapom.

Novi predsednik Orožen ni imel drugega izhoda, kakor da se je sam lotil urejevanja zbirke. Žrtvoval je velike počitnice leta 1925. in še nekaj mesecev. Lapidarij se je radi napisov, ki so že bili večinoma literarno obdelani, dal lepo urediti, večje težave so pa bile v muzeju samem, kajti zapiski so deloma manjkali, deloma pa so bili nepopolni. Mineraloško-geološka zbirka je pa sploh morala ostati neurejena.

Izza tistega časa je muzej pridobil ta in oni predmet, na sistematično izpopolnjevanje zbirke pa ni bilo mogoče misliti, ker ni bilo pogojev za to. Vendar si je muzej pridobil veliko zbirko orožja (daroval jo je upokojeni general Schöbinger, čegar žena izhaja iz starega celjskega steklarskega rodu Novakov — iz pietete do rodnega mesta svoje žene in iz hvaležnosti, ker mu je jugoslovansko Celje vedno bilo na-

klonjeno), ki pa je morala ostati v zaboju, čeprav bi sama lahko napolnila svojo sobo. Za znanost in mesto velikega pomena je bogata zbirka, ki so jo rodila izkopavanja profesorja Srečka Brodarja v Po-točki zijalki na Olševi. Iz za leta 1929. se je teh pred-metov nabralo toliko, da bi sami zahtevali samosto-jen muzejski oddelek. Zdaj pa ne morejo biti niti izstavljeni niti v muzejskih prostorih shranjeni.

Iz tega kratkega zgodovinskega pregleda izhajajo neki zaključki glede na važnost in rešitev celjskega muzejskega vprašanja.

Muzej bi moral biti vzorno zrcalo preteklosti in sedanosti kakega kraja, hkrati pa bi moral biti zavod, ki bi zbiral in nudil znanstveniku gradivo za študiranje preteklega in sedanega narodnega življenja. Celje je bilo vedno središče obsežnega upravne-ga ozemlja, zato bi se moralo delovanje celjskega muzeja raztezati na vse njegovo historično in tudi sedanje področje: segati bi moralo od slemena Sa-vinjskih Alp pa tja do Sotle, od Save pa vsaj do črte, ki ji je v središču Konjiška gora.

Celjski muzej bi moral biti torej samostalna in dobro fundirana ustanova. V tem pogledu so dandanes potrebe mnogo večje, nego so bile v avstrijskih časih. Radi svojega nemškega značaja je bil tedaj celjski muzej nekako izoliran v ozkih mejah mestnega področja. Danes tega ni več in z napredujočo okoliško občino se bo mesto kmalu strnilo v aglomeracijo (če ne že v celotni samoupravni organizem), ki bo štela do 20.000 ljudi.

Celjski mestni muzej bi moral dobiti samostojno vodstvo, njega ureditvi in pravilnem funkcioniranju bi se moral posvetiti mož, ki ga pri tem ne bi ovirale poklicne skrbi. V primeri z Mariborom in drugimi (recimo: češkimi) mesti bi to ne bilo mnogo. Saj vzdržuje Maribor svojemu namenu izbornu služecho študijsko knjižnico z ravnateljem in osebjem in vrhu tega še znanstvenika arhivarja, ki se izdatno posveča tudi muzejskemu delu.

Celjski muzej kot znanstvena ustanova bi moral biti hkrati troje: muzej (v ožjem smislu besede), arhiv in znanstvena knjižnica.

Kot muzej bi se ne smel omejevat samo na arheo-logijo, ampak bi moral obseči vse zgodovinske dobe do neposredne sedanosti. Zlasti bi moral zbirati take predmete, ki nam pojasnjujejo življenje Slovencev na gori označenem ozemlju. Druge narodnosti prihajajo v poštev, v kolikor so to življenje pospeševale ali ovirale. Tudi priroda bi se ne smela zanemarjati, ali prirodopisni predmeti bi morali biti omejeni predvsem na pravo muzejsko področje. Dani so pa vsi pogoji zato, da bi celjski muzej postal jugoslovanski centrum za predmete iz paleolitske in neolitske dobe.

Kot arhiv bi moral celjski muzej zbrati vse arhivsko gradivo svojega ožjega (mestnega) in pokrajinskega področja. Tu poudarjam samo, da bi bilo pametno pridobiti si za muzejski arhiv vse arhivsko gradivo raznih društev do svetovne vojne. Smatram, da je predvojna doba že popolnoma zrela za zgo-

vinski študij, ki pa je brez arhivskega dela nemogoč! V muzejski arhiv spadajo vsaj tudi vsi časopisi, ki so se kdaj tiskali v Celju, razume se, v kolikor jih je še moči dobiti. Celjski tiski, od najstarejšega do naj-novejšega, pa bi tvorili prehod k muzejski knjižnici.

Znanstvena muzejska knjižnica bi morala obsegati najprej dela, ki se tičejo muzejskega in arhivskega po-slovanja. Nadalje bi pa morala nuditi vso literaturo, ki se nanaša na Celje in na gori označeno pokra-jino. Kaj je bolj prirodnega kakor to, da iščemo in najdemo literaturo o sebi doma. Vsekakor bi pa mo-rala obsegati tudi vsa pomembna dela, obravnavajoča naše ožje in širše sedanje ter preteklo življenje. Še to bi želel, da ne bi niti na Slované pozabila. Kdor danes išče literature o Slovanih in slovanskih vprašanjih v naših javnih knjižnicah, odhaja navadno praznih rok. Celju bi se tu nudila razmeroma cenena prilika, da postane slovansko kulturno središče na jugoslovanskem zapadu. Pograbi naj jo!

Torej celjski muzej naj bo znanstveni zavod mesta, ki se zaveda svojega pomena in se hoče kulturno afirmirati.

Ali prvi predpogoj za vse to so novi in dovolj ve-liko prostori. V sedanjih ni mogoče dihati, kamoli na-predovati. Kdor pa ne napreduje, nazaduje. Glede prostorov se mora reči: vse ali nič. Brez njih mora propasti i to, kar imamo, na veliko sramoto mesta, ki je ipak že pokazalo, da mu je za kulturno delo: re-staviralo je stropno sliko v grofiji, prevzelo je nase posest in skrb za ohranitev starega gradu itd.

V sedanjem posloppju bi se komaj našla možnost dovolj pripravnih prostorov, tudi ako bi se izselila Glasbena Matica. Ako bi se pa mesto vendarle odlo-čilo za to rešitev, bi moralo zelo mnogo žrtvovati za obnovo hiše, ki bi prav vsa morala biti namenjena za muzej. Zlasti težka bi bila namestitev lapidarija.

Druga rešitev, morda najbolj idealna, bi bila v stari grofiji, posloppju, ki je itak mestno. Tudi tu bi bilo treba nekaj žrtvovati, ali na razpolago bi šele bila, ko bi se iz nje izselilo okrožno sodišče.

Tretja rešitev bi bila v prireditvi stare gimnazije v muzejske namene. Treba bi jo bilo resno upoštevati.

Četrta rešitev bi bila najbrž zelo problematična. Mesto naj bi odkupilo od države kresijo, posloppje, ki bi ga bilo radi zgodovine in sloga škoda podreti, ter naj bi jo prenovilo. Vsekakor bi pa to veljalo zelo mnogo.

Peta rešitev bi bila v novem posloppju. Sicer bi se težko dalo zahtevati, da ga mesto zgradi samo za mu-zej, ali kadar bi bilo aktualno vprašanje zgraditve kakega šolskega posloppja, bi se lahko mislilo tudi na muzejske potrebe. Za sedaj je menda že aktualno vprašanje zgraditve posloppja za trgovsko šolo.

Naj bo že način ta ali oni, za muzej mesto mora poskrbeti, ako noče, da bi s prstom kazali nanj: Ne briga se za najvišje potrebe kulture, brskanje po arhivih in skrb za znanstveno delo prepušča neor-ganiziranim silam posameznikov, ki jih sicer tare sto križev in težav.

Prepričan sem, da mestna občina ne bo pozabila na svojo nalogo in na svoj ponos: da bo svojo kulturno dolžnost častno in v polni meri izpolnila!